

ریاض العلماء

مؤلف: [میرزا عبدالله اصفهانی افندی](#)

فهرست مندرجات

۱ - معرفی کتاب

۲ - پانویس

۳ - منبع

معرفی کتاب

مهمترین کتاب [افندی](#) که تنها نیمی از آن بر جای مانده، کتاب ریاض العلماء است. استاد [سید محمد علی روضاتی](#)، شرحی از چگونگی بر جای ماندن نیمی از این کتاب و از میان رفتن نیم دیگر بیان کرده‌اند که نقل آن در اینجا معتنم است. ایشان نوشته‌اند:

«[علامه مرحوم میرزا عبدالله اصفهانی](#) - تبریزی الاصل و معروف به [افندی](#) - مصنف اثر گرانقدر ریاض العلماء متولد (۱۰۶۷ ه.ق.) تا بیست سالی پس از درگذشت استاد بزرگوارش [علامه مجلسی](#) (م ۱۱۱۰) برای تهیه مواد این اثر بی‌همتا، بارها به شهرها و قریا و قصبات گوشه و کنار [ایران](#) و برخی از ممالک دیگر سفر کرد و هر کجا نسخه‌ای از آثار [علمای اسلام](#) یافته، در کتاب خود از آن خبر داده و حتی دارنده نسخه را نیز گهگاه شناسانده است.

با افسوس بسیار، بیش از نیمی از نسخه اصل این کتاب کلان در دست نیست و آن نیم دیگر که بسی مهمتر بوده، در حدود دو بیست و پنجاه سال پیش، یعنی پس از ختم غائله مهاجمان افغان و دوران نادری، به وسیله [علامه زمان](#)، مرحوم [سید نصر الله شهید حائری](#)، از بازماندگان مؤلف خریداری و با مخطوطات ارزشمند فراوان دیگر از [اصفهان](#) و [ایران](#) خارج گردیده و تا اواخر قرن دوازدهم نیز در [کربلای معلی](#) در کتابخانه آن [شهید](#) بزرگوار موجود بوده است. چه [محدث فقیه](#) نامدار مرحوم [شیخ یوسف بحرانی](#) (م ۱۱۸۶) از آن بخش ریاض در تألیف [لؤلؤه البحرین](#) و [کشکول انیس المسافر](#) بدون شناسایی نام مؤلف و نام کتاب، بهره برده و نقل کرده است. ناشناس بودن کتاب، از آن روی رخ داده که [میرزا عبدالله](#) در اواخر عمر، تملکیت دارایی از کتب و وسایل و مؤلفاتش را میان دو فرزند پسر خود - [میرزا احمد](#) و [میرزا زین العابدین](#) - تقسیم نموده و به آنان بخشیده است و از آن میان نیمی از ریاض العلماء که سهم [میرزا احمد](#) مشتمل بر حرف «ع» و دارای شرح حال خود مؤلف بود، در [اصفهان](#) بر جای ماند و آن نیم دیگر - که به خصوص دارای تراجم بسیار مهم حرف «م» [علمای شیعه](#) بود - نصیب [شهید حائری](#) شده و در آن نام مؤلف وجود نداشته است. نیمی که در [اصفهان](#) برجای ماند، مورد استفاده [صاحب روضات الجنات](#) واقع گردیده و بحمدالله تعالی تصویر کاملی از آن نیمه اصل - در ۵۷۹ صفحه به قطع رحلی - نزد این ضعیف موجود است.

باری، هیچ يك از علما و مصنفین جز مرحوم [شیخ یوسف بحرانی](#) از آن نیمه مهم ریاض العلماء سخنی نگفته و نقلی ننموده‌اند و پس از وی، سرنوشت آن اوراق گرانقدر به کلی نامعلوم است، حتی در آثار و فوائد رجالی و اجازات فراوان بزرگانی که در آن ایام در [عینیت عالیبت](#) می‌زیسته‌اند، مانند [محقق بیبهانی](#) (م ۱۲۰۶) و فرزند دانشمندش [صاحب مقامع الفضل](#) (م ۱۲۱۶) - که آن نیمه ریاض موجود در [اصفهان](#) را دیده است - و [ملا عبدالنبی قزوینی](#) (م ۱۲۰۰) و [سید بحر العلوم](#) (م ۱۲۱۲) و [شیخ ابوعلی حائری](#) (م ۱۲۱۵) و امثال آنان، رحمه الله علیهم، به هیچ وجه سخنی و نقلی از آن اثر مجهول القدر دیده نمی‌شود، شاید باز مرحوم [محدث بحرانی](#) در کتاب [فوائد رجالیه](#) خود - که در ذریعه ۱۶ ۱۵۷۶ یاد شده - مطلبی از آن عزیز آورده است.

به هر حال، به جمال می‌دانیم که هم کتابخانه [سید شهید](#) و هم کتابخانه [محدث بحرانی](#) بسن همه آکنده‌ها پراکنده گردیده و به اینجا و آنجا رفته و شاید آن اثر بی‌همتا «نیمه ریاض» که اوراقی بدون صحافی و جلد بوده، به نکه‌های عطاری و بقالی [کربلای معلی](#) منتقل و نابود شده باشد. در واقع آنچه از ریاض مفقود شده، از حرف الف تا حرف جیم، به علاوه حرف میم بوده است.

گفتنی است که در سال ۱۴۰۱ هجری قمری مقدار باقی مانده ریاض و نیز آنچه که [بحرانی](#) در حرف [لؤلؤه البحرین](#) از ریاض اقتباس کرده توسط استاد [سید احمد حسینی اشکوری](#) تصحیح و در شش مجلد توسط [کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی](#) به چاپ رسید. افزون بر آنچه از [بحرانی](#) افزوده شده، در بخش حرف الف تا جیم و نیز حرف میم، حواشی [افندی](#) بر شرح حالهایی که در [امل الأمل](#) بوده، به این چاپ افزوده شده است. پس از آن در سال ۱۴۱۵ بخش القاب آن کتاب نیز به عنوان مجلد هفتم توسط همان ناشر؛ انتشار یافت؛ هم چنان که تعلیقه [افندی](#) بر [امل الأمل](#) به طور مستقل در سال ۱۴۱۲ به چاپ رسید. بخش خطی دیگری از ریاض که درباره علمای عامه است، نیز بر جای مانده است که تاکنون به چاپ نرسیده است.»

[۱] جزوه تحفه فیروزیه، ص ۱۵ - ۱۷.

دهخدا می‌نویسد: «ریاض العلماء در چند مجلد که دو مجلد آن به خط مؤلف در دانشکده ادبیات (تهران) موجود است.»

[۲] لغت نامه دهخدا، حرف ع، ص ۷۵.

پانویس

۱. [جزوه نحوه پیروزیه، ص ۱۴ - ۱۲.](#)
۲. [لغت نامه دهخدا، حرف ع، ص ۷۵.](#)

منبع

[اندیشه قم](#)

رده‌های این صفحه: [تراجم](#) | [کتاب تراجم](#)